

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2024. № 1.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.1.10>

УДК 330.322.014:338.432(477):330.131.7

Р. П. Мудрак,

д. е. н., професор кафедри економіки,

Уманський національний університет садівництва

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1189-5463>

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ: СТАН ТА КЛЮЧОВІ РИЗИКИ

R. Mudrak

Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Economics,

Uman National University of Horticulture

INVESTMENT SUPPORT FOR SUSTAINABLE AGRICULTURAL PRODUCTION IN UKRAINE: STATUS AND KEY RISKS

В статті досліджується сучасний стан інвестиційного забезпечення аграрного виробництва України. Встановлено наявність відносно стійкого прямого зв'язку між обсягами інвестицій та пропозицією сільськогосподарської продукції. Доведено, що падіння обсягів капітальних інвестицій в сільське господарство співпадало в часі із періодами скорочення загальної ділової активності, спричиненої міжнародною фінансовою кризою, двома етапами військової агресії росії та пандемією COVID-19. Стверджується, що фактичний обсяг інвестицій не може забезпечити стійкого зростання аграрного виробництва. Розраховано нормативну потребу в щорічних інвестиціях на рівні 110 млрд. грн.

Стверджується, що головними факторами, що створюють підвищені ризики інвестицій в аграрне виробництво України є: російська військова агресія, недовіра до судової системи, розповсюджена корупція, монополізація ринків та захоплення влади олігархами, недостатній рівень прозорості середніх та великих суб'єктів агробізнесу, низька здатність до кооперації українських фермерів, низька культуру ведення бізнесу.

In Ukraine's agricultural production, there is a relatively stable direct relationship between investment and agricultural supply: with a 1% increase in capital investment, agricultural production grows by 0.15%.

The decline in capital investment in Ukrainian agriculture between 2004 and 2022 coincided with the decline in overall business activity caused by the international financial crisis, two phases of Russian military aggression, and the COVID-19 pandemic.

The actual volume of capital investments is not sufficient to ensure sustainable growth of agricultural production at the level of at least 102%. Their annual inflow should be at least UAH 75-110 billion.

The biggest threat to the functioning of Ukrainian agriculture is the ongoing Russian military aggression. To improve the investment climate in the country's economy, a two-tiered system of war risk insurance should be introduced.

The most important systemic factors that cause a pre- and long-term negative impact on the investment climate in the Ukrainian economy as a whole and its agricultural sector in particular are: distrust of the judiciary, widespread corruption, monopolization of markets and oligarchic power grabs, burdensome and volatile legislation, repressive law enforcement, complex tax administration, unstable currency and financial system, restrictions on capital flows and foreign exchange transactions, and large-scale labor migration from Ukraine. To neutralize the first three factors, it is necessary to complete the reform of the judiciary as soon as possible, implement a consistent and comprehensive anti-corruption program, and improve the efficiency of the Antimonopoly Committee of Ukraine.

Sector-specific reasons for limiting investment in agricultural production include the lack of transparency of medium and large agribusinesses, the low ability of Ukrainian farmers to cooperate, and the poor business culture.

Prospects for further research in this area include the development and implementation of a project for a two-tier system of war risk insurance in Ukraine, popularization of agricultural cooperation, development of educational programs to improve the culture of agribusiness, etc.

Ключові слова: *аграрне виробництво, інвестиції, сталий розвиток, ризики, російська агресія, судова система, корупція, культура бізнесу*

Keywords: *agricultural production, investment, sustainable development, risks, russian aggression, judicial system, corruption, business culture*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток економіки залежить від певних умов та чинників, головними серед яких є інвестиції. Останні визначають спроможність суб'єктів господарської діяльності здійснювати просте чи розширене відтворення. Іншими словами, інвестиції – це обмежувач обсягів суспільного виробництва. При цьому, вплив інвестицій на економічне зростання визначає не лише його кількісні, але і якісні характеристики - для досягнення стійкого господарського успіху, інвестиції повинні спрямовуватися у модернізацію капіталу та інновації, що зрештою забезпечує економію ресурсів, підвищення продуктивності праці, зростання локальної та глобальної конкурентоспроможності.

Аграрне виробництво – один із стратегічних секторів національної економіки від успіхів якого у значній мірі залежить соціально-економічна стабільність країни. Принаймні в Україні її аграрний сектор формує базис продовольчої безпеки, є одним із найстійкіших джерел надходження іноземної валюти та слугує своєрідним економічним буфером, що пом'якшує негативний вплив хронічної макроекономічної нестабільності. Отже, достатні обсяги інвестицій в аграрне виробництво є однією із головних умов стійкості економіки України. Однак, не зважаючи на такі очевидні причинно-наслідкові зв'язки, стан інвестиційного

забезпечення досліджуваного сектору економіки – далекий від оптимального. Це пояснюється наявністю серйозних ризиків ендогенного та екзогенного характеру. Їх ідентифікація та обґрунтування засобів нейтралізації є актуальною теоретико-методичною та прикладною проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на місце та роль аграрного виробництва в економіці України, дослідженню проблеми його інвестиційного забезпечення присвячено багато наукових робіт. Серед останніх публікацій на дану тематику слід виділити дослідження Мацибори Т.В. [1, 2], Спаського Г.В. і Швеця А.А. [3], Віблого П.І., Лащик І.І. і Кремень М.О. [4], Ляліної Н.С. і Чавикіної О.В. [5], Криштановича М.Ф. [6], Боровік Л.В. і Танклевської Н.С. [7], Лагодієнка В.В., Козак К.Б. і Рибалко С.В. [8], Мовчанюк А.В. [9], Сегеди С.А. [10], Попової О., Коцюбинської Л. і Скубій О. [11] та ін.

Однак, як показує поточний стан надходження інвестицій у вітчизняне аграрне виробництво, проблема їх достатності - далека від розв'язання. До традиційних факторів негативного впливу, які перешкоджають надходженню інвестицій, додався новий – відновлення широкомасштабної військової агресії росії. За нинішніх умов суттєво зросли ризики неповернення вкладеного капіталу, що значно ускладнює процес відтворення в аграрному секторі економіки України. Це зумовлює необхідність подальших наукових пошуків у даному напрямі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є з'ясування стану інвестиційного забезпечення аграрного виробництва України та ідентифікація ключових ризиків, що перешкоджають даному процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження підтверджують припущення про відносно стійкий зв'язок між обсягами інвестицій та виробництвом сільськогосподарської продукції – $r = 0,513$ (рис. 1). Для деталізації параметрів кількісного зв'язку між результативною ознакою (виробництво продукції сільського господарства) та факторною ознакою (інвестиції), розраховано коефіцієнт еластичності (E):

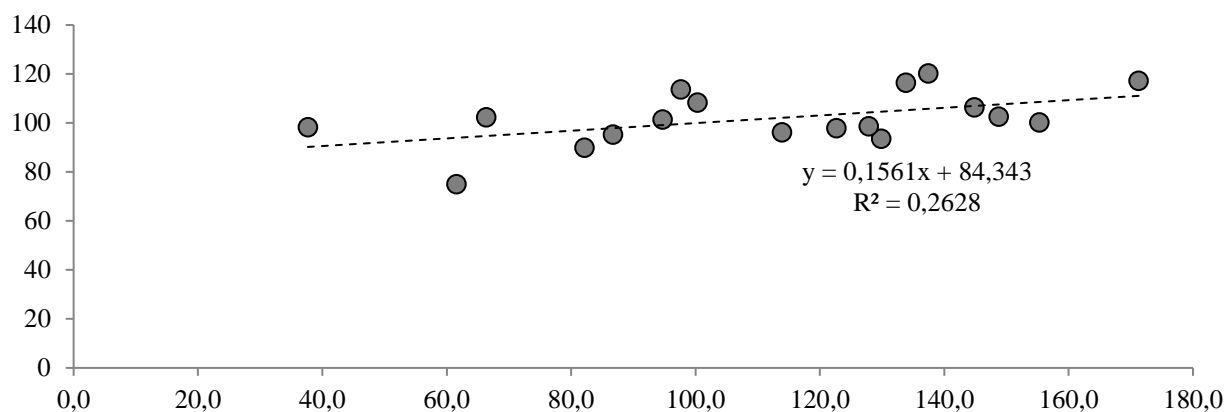
$$E = a_i \cdot \frac{\bar{x}_i}{\bar{y}} \quad (1)$$

де: a_i – коефіцієнт регресії при i -му факторі;

$\bar{x}_i$ - середнє значення i -го фактору;

$\bar{y}$ – середнє значення результативної ознаки.

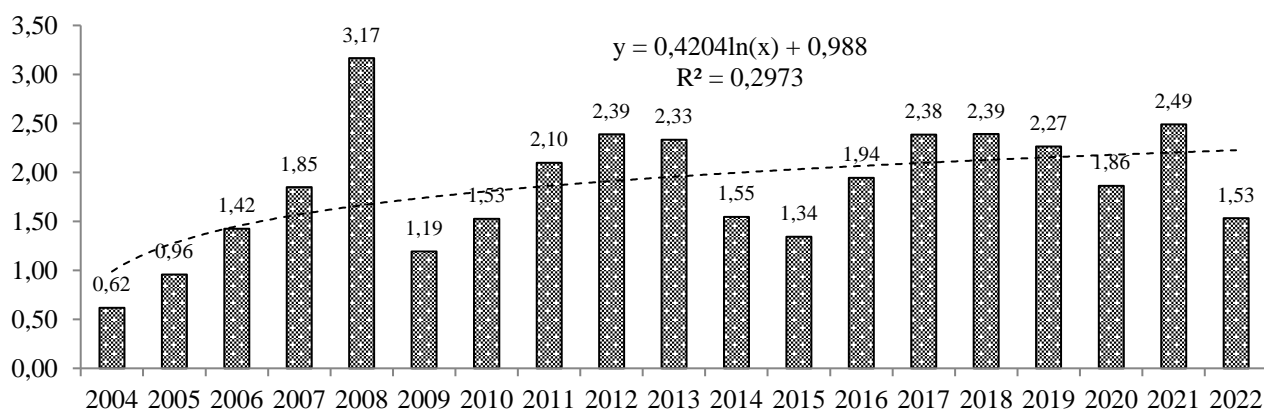
Його значення дорівнює 0,15. Це означає, що при збільшенні капітальних інвестицій на 1% обсяги виробництва продукції сільського господарства зростають на 0,15%.

Рис. 1. Графічна модель зв'язку між індексами капітальних інвестицій в сільське господарство, мисливство і пов'язані з ним послуги та індексами виробництва продукції сільського господарства, мисливства та пов'язаних з ними послуг, у % до попереднього року*

*Джерело: сформовано на основі [12]

В період з 2004 по 2022 роки надходження капітальних інвестицій в сільське господарство України демонструвало відносно стійку динаміку - $r = 0,545$ (рис. 2). Скорочення надходжень в окремі роки обумовлені чинниками екзогенного походження.

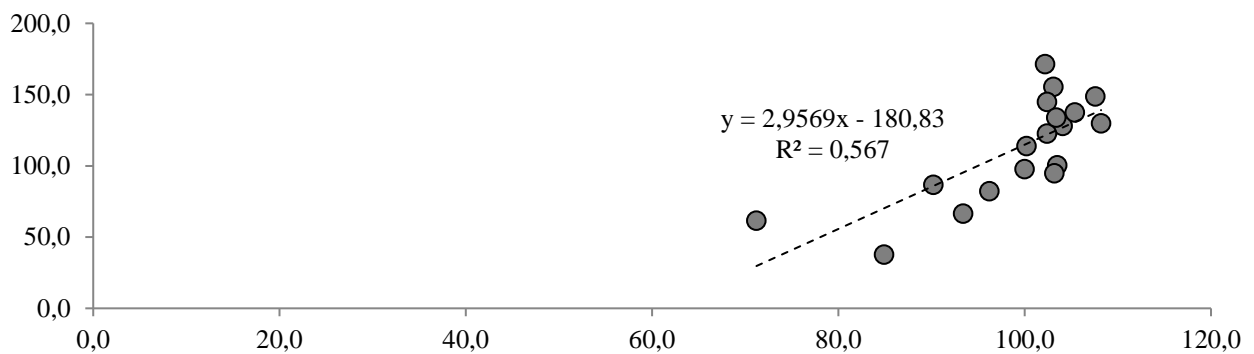

Рис. 2. Капітальні інвестиції в сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги, млн. дол. США*

*Джерело: сформовано на основі [12; 13]

Зокрема: економічною кризою в 2009р. зумовленою глобальною фінансовою кризою; економічною кризою в 2014-2015рр. зумовленою початком російської військової агресії та анексією півострова Крим і окремих районів Донецької та Луганської областей; економічною кризою в 2020р. зумовленою глобальною пандемією COVID-19; економічною кризою в 2022р. зумовленою відновленням широкомасштабної російської військової агресії.

Таке припущення підтверджується результатами дослідження кількісних параметрів зв'язку між результативною ознакою «індекси інвестицій в сільське господарство, мисливство та пов'язані з ним послуги, у % до попереднього року» і факторною ознакою «валовий внутрішній продукт, у % до попереднього року» (рис. 3). Виявлений зв'язок - тісний ($r = 0,753$).

Рис. 3. Графічна модель зв'язку між індексами капітальних інвестицій в сільське господарство, мисливство і пов'язані з ним послуги та індексами фізичного обсягу ВВП, у % до попереднього року*

*Джерело: сформовано на основі [12, 14]

Отже, в Україні капітальні інвестиції в сільське господарство, мисливство і пов'язані з ним послуги демонструють тісний прямий зв'язок із рівнем загальної ділової активності. При цьому вони, цілком закономірно, впливають на обсяги аграрного виробництва. Мають місце помітні коливання у надходженні капітальних інвестицій в галузь – від 616,3 млн. дол. США в 2004р. до 3167 млн. дол. США в 2008р. У кризовому воєнному 2022р. вони склали 49,6 млрд. грн. або 1,53 млрд. дол. США, скоротившись за рік на 27%.

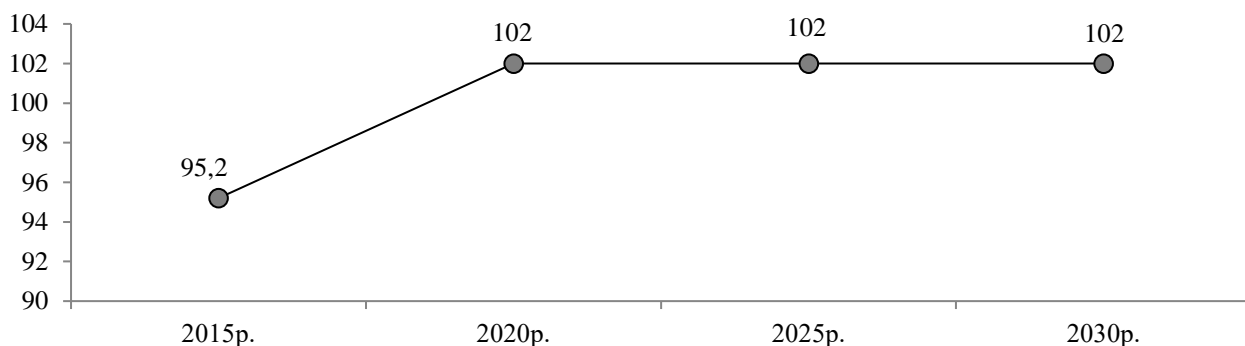
Виникає логічне питання – який розмір капітальних інвестицій є достатнім для забезпечення стійких темпів зростання обсягів аграрного виробництва? Відповідь можна спробувати знайти, якщо взяти за основу Національну доповідь

«Цілі Сталого Розвитку: Україна» [15]. Так, «Ціль 2. Подолання голоду, розвиток сільського господарства», серед іншого, містить завдання 2.2 «Підвищити вдвічі продуктивність сільського господарства, в першу чергу за рахунок використання інноваційних технологій». Тут же наводяться два індикаторами виконання цього завдання:

- 2.2.1. Продуктивність праці в сільському господарстві, тис. доларів США на одного зайнятого;

- 2.2.2. Індекс сільськогосподарської продукції, % [15].

В контексті нашого дослідження, звернемо більш ретельну увагу на другий індикатор. А саме – його цільові значення (рис. 4).

Рис. 4. Цільові значення індикатора «індекс сільськогосподарської продукції, %» в Національній доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна»*

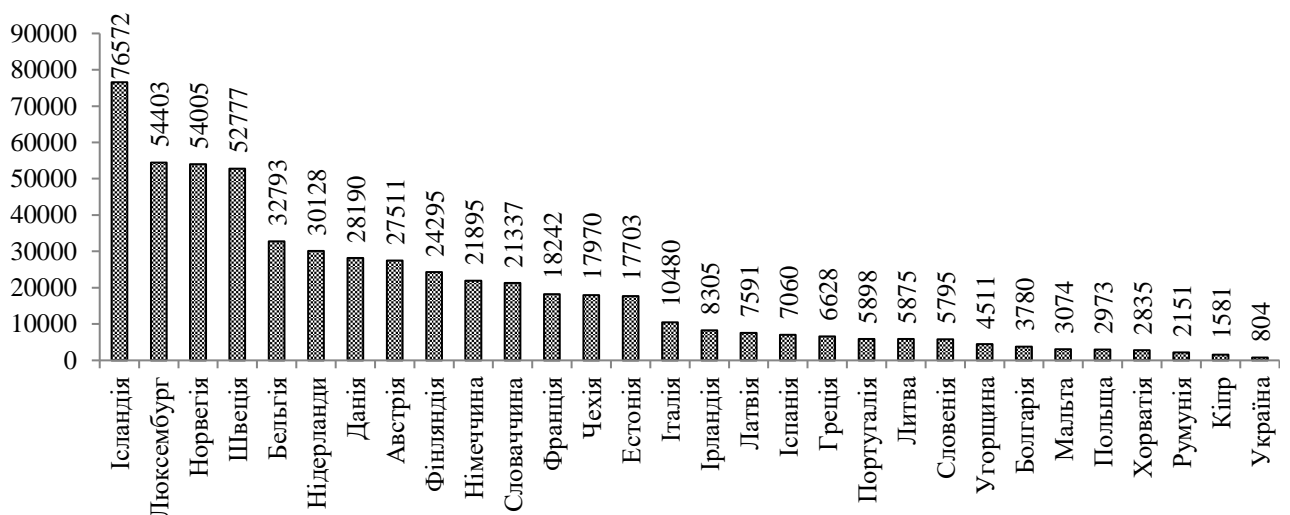
*Джерело: сформовано на основі [15]

Отже, згідно з документом, передбачалося, що, починаючи з 2016р. і до 2020р., сільське господарство має вийти на стійкий темп приросту виробництва продукції на рівні 102%, і надалі підтримувати його до, щонайменше, 2030 року. Таким чином, за 15 років (з 2016 по 2030рр. включно) загальний приріст виробництва сільськогосподарської продукції мав би становити 1,215 рази (базисний індекс) або зрости на 21,5%. За період з 2016 по 2022рр. скорочення аграрного виробництва склало 10,5%. Таким чином, завдання 2.2, сформульоване Міністерством економічного розвитку і торгівлі України для вітчизняного сільського господарства, є актуальним досі.

Взявши за основу визначення потреби аграрного виробництва в інвестиціях, розрахований вище коефіцієнт еластичності ($E = 0,15$), знаходимо, що для забезпечення приросту виробництва сільськогосподарської продукції на 21,5%,

капітальні інвестиції мають зрости на 213,3%, або в 2,133 рази. В якості ретроспективи для обґрунтування завдань та індикаторів сталого розвитку вітчизняного сільського господарства (2007-2016рр.), що містяться в Національній доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна» в 2017р., можна взяти десятилітній період - 2007-2016рр. Середнє фактичне значення капітальних інвестицій для нього склало 1,94 млрд. дол. США. Отже, розрахункове значення капітальних інвестицій, що можуть забезпечити стійке щорічне зростання аграрного виробництва на рівні 102%, має становити 4,14 млрд. дол. США. $(1,94 \text{ (млрд. дол. США)} \cdot 2,133)$, або за офіційним курсом НБУ (2017р.) – 110 млрд. грн. Дана цифра корелює із розрахунками ННЦ «Інститут аграрної економіки» - у 2018 році вчені даної наукової установи заявили, що для розвитку сільське господарство України потребує від 75 млрд. грн. інвестицій щороку [16].

Додатковим підтвердженням наявності великих невикористаних резервів вітчизняного аграрного виробництва у частині його інвестиційного забезпечення є міжнародні порівняння надходження капітальних інвестицій у розрахунку на одного зайнятого в галузі (рис. 5).

Рис. 5. Обсяг капітальних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство в окремих європейських країнах та Україні в 2021р., євро на 1 зайнятого*

Джерело: [12, 13, 17, 18, 19]

Найбільшою загрозою для функціонування аграрного виробництва України є триваюча російська військова агресія. Так, згідно із розрахунками Центру досліджень продовольства та землекористування при Київській школі Економіки

(KSE Agrocenter), від моменту відновлення широкомасштабної військової агресії росії (24.02.2022р.) і до середини 2023р. український аграрний сектор зазнав прямих та непрямих збитків на суму 40,2 млрд. доларів США. Для відновлення галузі потрібно щонайменше 29,7 млрд. доларів [20].

За оцінкою асоціації «Український клуб аграрного бізнесу», у 2023 році збитки аграрного сектору України за оптимістичним сценарієм можуть становити близько 3 млрд. дол. США. Причини - зростання витрат виробництва, підвищення вартості добрив, палива, насіння та інших ресурсів внаслідок війни. Найбільш значний негативний фактор впливу на прибутковість агросектору – суттєво ускладнена експортна логістика. До переліку негативних факторів слід також додати: неможливість повністю засіяти усі землі, знищення та пошкодження посівів [21].

В умовах дуже високих інвестиційних ризиків, кошти, що надходять у аграрне виробництво – це власні ресурси аграріїв, які спрямовуються на просте відтворення. Наприклад, навіть у відносно мирному 2021р. в структурі джерел фінансування сільського господарства, мисливства та надання пов'язаних із ними послуг, частка власних коштів підприємств та організацій становила 90,9%. З високою ймовірністю можна прогнозувати, що за підсумками воєнних років цей показник зросте.

Дана проблема – надзвичайно складна і потребує відповідних підходів до її вирішення. Зокрема, в Національному інституті стратегічних досліджень пропонують дворівневу систему страхування воєнних ризиків в Україні:

- міжнародний рівень. Необхідно спрямувати дипломатичні зусилля на формування «інвестиційної коаліції» країн-партнерів, певної політичної угоди щодо створення (за участю багатьох донорів) узгодженої міжнародної програми страхування від воєнних ризиків чи надання фінансових гарантій для інвестиційної діяльності в Україні;

- національний рівень: фінансування національної програми страхування інвестицій від воєнних ризиків через Експортно-кредитне агентство; визначення критеріїв внесення видів діяльності до сфери охоплення програмою страхування; запровадження нового обладнання; створення додаткової кількості робочих

місць; упровадження інноваційних технологій; розв'язання завдання щодо забезпечення економіки України критично потрібними ресурсами; створення новітніх виробництв; упровадження енерго- та ресурсоощадних технологій; виробництво електроенергії з нових джерел тощо [22].

Міжнародна фінансова криза, військова агресія росії, пандемія COVID-19 – це чинники, що зумовили різке зростання ділових ризиків та, відповідно, падіння обсягів інвестицій в аграрне виробництво. Проте, є група чинників системного характеру, що зумовлюють довгостроковий негативний вплив на інвестиційний клімат в українській економіці в цілому та її аграрному секторі зокрема. Так, Європейська Бізнес-Асоціація, інвесткомпанія Dragon Capital та Центр економічної стратегії наприкінці жовтня 2020 року провели п'яте щорічне опитування іноземних інвесторів щодо ключових перешкод іноземним інвестиціям в Україну. Антирейтинг перешкод вперше за п'ять років очолила недовіра до судової системи, випередивши навіть розповсюдженість корупції, яку інвестори називали найбільшою перешкодою чотири роки поспіль. Ці дві перешкоди назвали найважливішими як стратегічні, так і портфельні інвестори. А в цілому рейтинг перешкод наступний:

- 1 місце: недовіра до судової системи;
- 2 місце: розповсюджена корупція;
- 3 місце: монополізація ринків та захоплення влади олігархами;
- 4 місце: обтяжливе і мінливе законодавство;
- 5 місце: репресивні дії правоохоронних органів;
- 6 місце: складне податкове адміністрування;
- 7 місце: нестабільна валюта і фінансова система;
- 8 місце: військовий конфлікт з росією;
- 9 місце: обмеження на рух капіталу та валютні операції;
- 10 місце: масштабна трудова міграція з України [23].

Є і суто галузеві причини, що обмежують надходження інвестицій в аграрне виробництво. На них вказує директор департаменту аудиту, керівник галузевої групи з харчової промисловості та сільського господарства компанії Deloitte Серпутько Я.:

1) провал тесту на публічність. До 2014р. українські агрокомпанії намагалися максимально укрупнитися, розширювали банк землі, деякі з них успішно вийшли на фондові біржі, зокрема через залучення фінансування у вигляді єврооблігацій чи через вихід на IPO. Однак, дефолт агрохолдингу «Мрія» мав міжнародний резонанс. Він був не єдиним. Це суттєво підірвало інвестиційну привабливість аграрного сектору в очах іноземних інвесторів;

2) низька здатність до кооперації українських фермерів. Це фундаментальний обмежуючий фактор. Міжнародний досвід показує, що без ефективної кооперації дрібний гравець не може працювати ефективно. Без згуртування та утворення кооперативних об'єднань неможливо отримати великі контракти, дешевше фінансування, доступ до технологій;

3) культура ведення бізнесу. Мова, насамперед, йде про проблему недотримання домовленостей - невиконання договорів не сприяє довірі, встановленню партнерських стосунків та розширенню доступу до інвестиційних ресурсів [24].

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

1. В аграрному виробництві України має місце відносно стійкий прямий зв'язок між обсягами інвестицій та пропозицією сільськогосподарської продукції - при збільшенні капітальних інвестицій на 1% обсяги виробництва продукції сільського господарства зростають на 0,15%.

2. Падіння капітальних інвестицій в сільське господарство України з 2004 по 2022 роки співпадало в часі із періодами скорочення загальної ділової активності, спричиненими міжнародною фінансовою кризою, двома етапами військової агресії росії та пандемією COVID-19.

3. Фактичні обсяги капітальних інвестицій не є достатніми для забезпечення стійкого зростання аграрного виробництва на рівні 102%. Їх щорічне надходження має становити не менше, ніж 75-110 млрд. грн.

4. Найбільшою загрозою для функціонування аграрного виробництва України є триваюча російська військова агресія. Для покращення інвестиційного клімату в економіці країни необхідно запровадити дворівневу систему страхування воєнних ризиків.

5. Найважливішими чинниками системного характеру, що зумовлюють довгостроковий негативний вплив на інвестиційний клімат в українській економіці в цілому та її аграрному секторі зокрема є: недовіра до судової системи, розповсюджена корупція, монополізація ринків та захоплення влади олігархами. Для їх нейтралізації необхідно в найкоротші строки завершити реформу судової системи, реалізувати послідовну та всеохоплюючу програму боротьби з корупцією та підвищити ефективність роботи Антимонопольного комітету України.

6. До суто галузевих причин, що обмежують надходження інвестицій в аграрне виробництво слід віднести: недостатній рівень прозорості середніх та великих суб'єктів агробізнесу, низьку здатність до кооперації українських фермерів та низьку культуру ведення бізнесу.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямі є розробка та реалізація проекту дворівневої системи страхування воєнних ризиків в Україні, популяризація сільськогосподарської кооперації, розробка освітніх програм підвищення культури ведення агробізнесу, залучення грантового фінансування тощо.

Література

1. Мацибора Т. В. Оцінка інвестиційної привабливості продукції сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2019. № 1. С. 50-55. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201901050>

2. Мацибора Т. В. Інвестиційне забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2019. № 2. С. 66-72. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201902066>

3. Спаський Г. В., Швець А. А. Формування та розвиток інтеграції агропромислового виробництва в умовах євроінтеграції. *Економіка АПК*. 2019. № 3. С. 97-107. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201903097>

4. Віблій П.І., Лащик І.І., Кремінь М.О. Інвестиції в сільськогосподарський сектор: стан та перспективи [Електронний ресурс]. *Ефективна економіка*. 2019. № 1. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.1.38

5. Ляліна Н.С., Чавикіна О.В. Аналіз інвестиційної діяльності у сільському господарстві України та визначення напрямів її активізації. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Випуск 52-2. С. 23-28. <https://doi.org/10.32843/bses.52-26>

6. Криштанович М.Ф. Особливості розвитку інвестиційної діяльності у сільському господарстві України. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2020. № 8. С. 584-595. DOI: 10.34132/PARD2020.08.11

7. Боровік Л.В., Танклевська Н.С. Концептуальні засади удосконалення інвестиційної політики розвитку сільського господарства. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Випуск 2(19). С. 152-156 <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-2-26>

8. Лагодієнко В.В., Козак К.Б., Рибалко С.В. Техніко-технологічна модернізація підприємств харчової промисловості як засіб підвищення конкурентоспроможності [Електронний ресурс]. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2021. № 2. С. 28-35. <https://doi.org/10.54929/pmt-issue2-2021-5>

9. Мовчанюк А.В. Інвестиційний потенціал сільськогосподарського виробництва як основа забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України [Електронний ресурс]. *Ефективна економіка*. 2021. № 9 DOI: 10.32702/2307-2105-2021.9.91

10. Сегеда С.А. Інвестування національного господарства України: сучасний стан та пріоритетні напрями. *Економіка і організація управління*. 2023. № 2(50). С. 31-42 <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2023.2.4>

11. Попова О., Коцюбинська Л., Скубій О. Інвестиційна діяльність в сільському господарстві в сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54 <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-49>

12. *Статистичний збірник «Сільське господарство України»* [Електронний ресурс]. URL:

https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/09/S_gos_22.pdf;

https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_sg_zb.htm

13. *Офіційний курс гривні до іноземних валют (середній за період)* [Електронний ресурс]. URL: https://bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls

14. *Валовий внутрішній продукт (1990-2022) (2016=100)* [Електронний ресурс]. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/vvp/kvartal_new/vvp_rik/vvp_rik90-20.xlsx

15. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. *Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна»* [Електронний ресурс]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>

16. Національна Академія Аграрних Наук України. Науково-методичний і координаційний центр з наукових проблем розвитку АПК України. *НААН: Потреба сільського господарства в інвестиціях - принаймні 75 млрд. грн. на рік* [Електронний ресурс]. URL: <http://naas.gov.ua/slide/naan-potreba-s-lskogo-gospodarstva-v-nvestits-yakh-prinaymn-75-mlrd-grn-na-r-k/>

17. *Зайняте населення за видами економічної діяльності у 2012-2021 роках* [Електронний ресурс]. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/rp/zn_ed/zn_ed_u/zn_ed_2020_ue.xls

18. *Gross capital formation by industry (up to NACE A*64)* [Електронний ресурс]. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_a64_p5_custom_9166263/default/table?lang=en

19. *Agricultural labour input statistics: absolute figures (1 000 annual work units)* [Електронний ресурс]. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/aact_ali01/default/table?lang=en

20. Українське сільське господарства зазнало \$40,2 мільярда збитків через війну – KSE. *УКРІНФОРМ*. 22.05.2023, 17:49. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3712702-ukrainske-silske-gospodarstva-zaznalo-402-milarda-zbitkiv-cerez-vijnu-kse.html>

21. Збитки українського агросектору цього року можуть сягнути \$3 мільярдів – експерт. *УКРІНФОРМ*. 27.12.2023, 19:38. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3805621-zbitki-ukrainskogo-agrosektoru-cogoric-mozut-sagnuti-3-milardiv-ekspert.html>

22. Покришка Д., Гейко Т. Страхування інвестицій від воєнних ризиків в Україні. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 05.06.2023. URL:

<https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/strakhuvannya-investytsiy-vid-voyennykh-ryzykiv-v-ukrayini>

23. Іванов О. Вперше за п'ять років. Недовіра до судової системи перешкоджає інвестиціям в Україну навіть більше, ніж корупція – опитування. *New Voice*. 09.11.2020, 16:54. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/dumka-investoriv-nedovira-do-sudiv-naybilshe-pereshkodzhaye-investiciyam-v-ukrajinu-50122922.html>

24. Інвестиційний горизонт в агросекторі до повномасштабного вторгнення. *Deloitte*. 08.09.2023. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/deloitte-press/2023/08-09.html>

References

1. Matsybora, T.V. (2019), “ Evaluation of investment attractiveness of agricultural enterprises ”, *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 50-55. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201901050>

2. Matsybora, T.V. (2019), “ Investment maintenance for agricultural enterprises development ”, *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 66-72. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201902066>

3. Spaskyi, H.V. & Shvets, A.A. (2019), “Formation and development of integration in the agro-industrial production in terms of Eurointegration”, *Ekonomika APK*, vol.3, pp. 97-107. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201903097>

4. Viblyi, P.I., Lashchuk, I.I. & Kremin, M.O. (2019), “ Investments in agricultural sector: state and prospects ”, *Efektivna ekonomika*, vol. 1. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.1.38

5. Lialina, N. & Chavykina, O. (2020), “ Analysis of investment activity of Ukrainian agriculture and determination of directions of its activation ”, *Black sea economic studies*, vol. 52-2, pp. 23-28 <https://doi.org/10.32843/bses.52-26>

6. Kryshtanovych, M. (2020), “ Peculiarities of development of investment activity in agriculture of Ukraine ”, *Public Administration and Regional Development*, vol. 8, pp. 584-595. DOI: 10.34132/PARD2020.08.11

7. Borovik, L. & Tanklevska, N. (2020), “ Conceptual foundations for improving the investment policy for agriculture development ”, *Pryazovskyi economic herald*, vol. 2(19), pp. 152-156 <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-2-26>

8. Lagodiienko, V., Kozak, K. & Rybalko, S. (2021), “ Technical and technological modernization of food industry enterprises as a means of increasing

competitiveness ”, Problems of modern transformations. Series: economics and management, vol. 2, pp. 28-35. <https://doi.org/10.54929/pmt-issue2-2021-5>

9. Movchaniuk, A. (2021), “ Investment potential of agricultural production as a basis for ensuring sustainable development of the agricultural sector of Ukraine ”, Efektyvna ekonomika, vol. 9 DOI: 10.32702/2307-2105-2021.9.91

10. Sehed, S. (2023), “ Investment of the national economy of Ukraine: current situation and priority directions ”, Economics and organization of management, vol. 2(50), pp. 31-42 <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2023.2.4>

11. Popova, O., Kotsiubynska, L. & Skubiiii, O. (2023), “ Investment activities in agriculture in modern conditions in modern conditions ”, Economy and Society, vol. 54 <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-49>

12. State Statistic Service of Ukraine (2023), “ Statistical Publication “Agriculture of Ukraine ”, Available at https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/09/S_gos_22.pdf; https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_sg_zb.htm (Accessed 05 Jan 2024).

13. National Bank of Ukraine (2023), “ Official hryvnia exchange rate against foreign currencies (period average)”, Available at https://bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls (Accessed 05 Jan 2024).

14. State Statistic Service of Ukraine (2023), “Gross domestic product (1990-2022) (2016=100)”, Available at https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/vvp/kvartal_new/vvp_rik/vvp_rik9_0-20.xlsx (Accessed 05 Jan 2024).

15. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2017), “National report “Sustainable Development Goals: Ukraine”, Available at <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf> (Accessed 05 Jan 2024).

16. National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine. Scientific-methodological and coordination center for scientific problems of the development of the agricultural industry of Ukraine (2018), “ NAAS: Agriculture's need for investments is at least 75 billion hryvnias per year ”, Available at <http://naas.gov.ua/slide/naan-potreba-slskogo-gospodarstva-v-nvestits-yakh-prinaymn-75-mlrd-grn-na-r-k/> (Accessed 05 Jan 2024).

17. State Statistic Service of Ukraine (2023), “ Employed population by economic activities in 2012-2021”, Available at https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/rp/zn_ed/zn_ed_u/zn_ed_2020_ue.xls (Accessed 05 Jan 2024).

18. Eurostat (2023), “Gross capital formation by industry (up to NACE A*64).”, Available at https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_a64_p5_custom_9166263/default/table?lang=en (Accessed 05 Jan 2024).

19. Eurostat (2023), “Agricultural labour input statistics: absolute figures (1 000 annual work units)”, Available at https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/aact_ali01/default/table?lang=en (Accessed 05 Jan 2024).

20. UKRINFORM (2023), “Ukrainian agriculture suffered \$40.2 billion in losses due to the war – KSE”, Available at <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3712702-ukrainske-silke-gospodarstva-zaznalo-402-milarda-zbitkiv-cerez-vijnu-kse.html> (Accessed 05 Jan 2024).

21. UKRINFORM (2023), “The losses of the Ukrainian agricultural sector this year may reach \$3 billion - an expert”, Available at <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3805621-zbitki-ukrainskogo-agrosektoru-cogoric-mozut-sagnuti-3-milardiv-ekspert.html> (Accessed 05 Jan 2024).

22. Pokryshka, D. & Geiko, T. (2023), “Insurance of investments against war risks in Ukraine”, National Institute for Strategic Studies, June 5, Available at <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/strakhuvannya-investytsiy-vid-voyennykh-ryzykiv-v-ukrayini> (Accessed 05 Jan 2024).

23. Ivanov, O. (2020), “For the first time in five years. Distrust of the judicial system hinders investment in Ukraine even more than corruption – survey”, New Voice, November 9. Available at <https://biz.nv.ua/ukr/economics/dumka-investoriv-nedovira-do-sudiv-naybilshe-pereshkodzhaye-investiciyam-v-ukrajinu-50122922.html> (Accessed 05 Jan 2024).

24. Deloitte (2023), “Investment horizon in the agricultural sector before a full-scale invasion”, September 8. Available at <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/deloitte-press/2023/08-09.html> (Accessed 05 Jan 2024).

Стаття надійшла до редакції 15.01.2024 р.